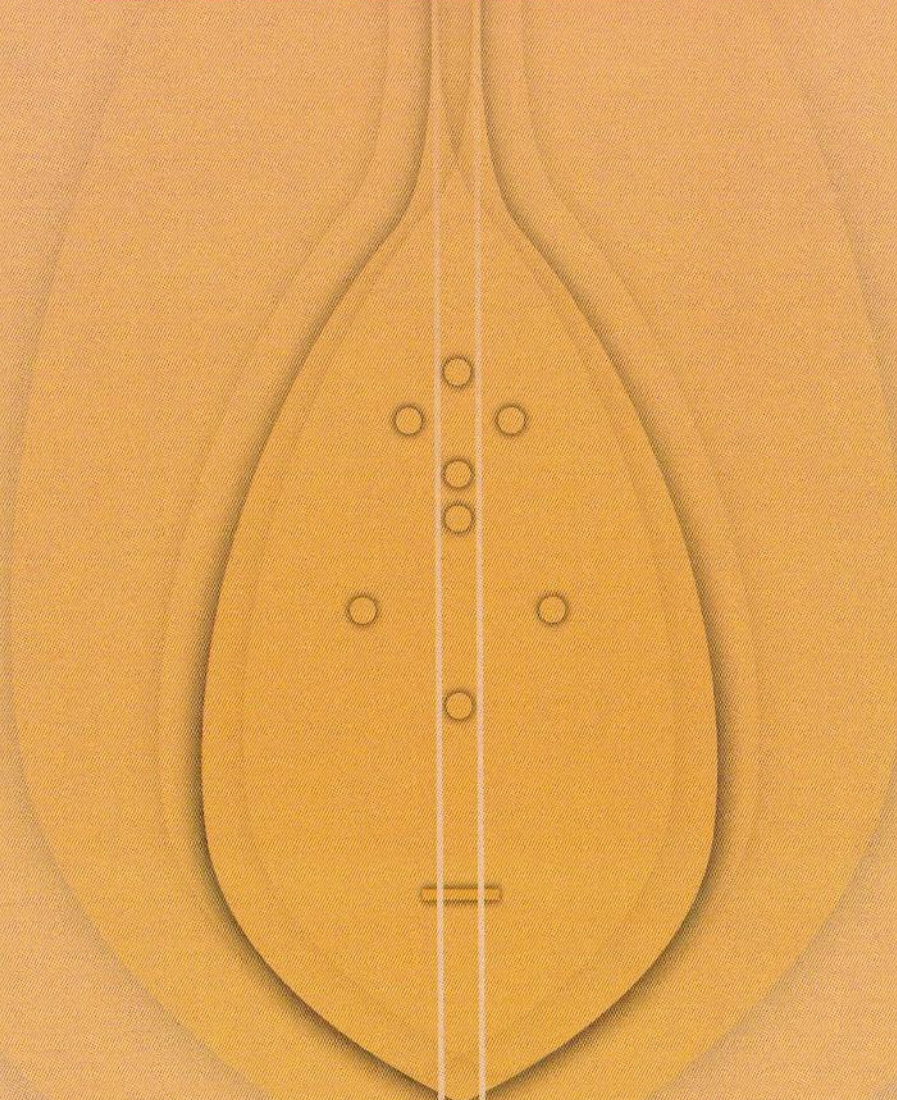

ویرایش جدید

آموزش دو تار

موسیقی سازندگان دوره ابتدایی و متوسطه

تهیه و تنظیم: بی احمد

بتھوون
مرکز موسیقی بتھوون شیراز

سرشناسه : احمدی، نبی، ۱۳۴۵-
عنوان و نام پدیدآور : آموزش دو تار (موسیقی مازندران) دوره‌ی ابتدایی
و متوسطه/ تهیه و تنظیم نبی احمدی.
وضعیت ویراست : ویراست ۲.
مشخصات نشر : تهران : سرود، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری : ۱۱۳ص:، مصور، ۲۹×۲۲ س.م.
شابم : 979-0-802625-19-8
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
موضوع : موسیقی محلی ایرانی -- مازندران
موضوع : Folk music -- Iran -- Mazandaran
رده بندی کنگره : ۱۳۹۶: الف۳۸/الف۳۸۲ MT
رده بندی دیویی : ۷۸۹/۹۲۲
شماره کتابشناسی ملی : ۴۶۲۴۵۶۶

انتشارات سرود

تهران - میدان هفتم تیر - ابتدای بهار شیراز - شماره ۱۴
تلفن: ۸۸۸۳۶۱۰۴ و ۸۸۳۱۸۵۹۱-۲ - دورنگار: ۸۸۳۰۸۹۲۴

آموزش دو تار نبی احمدی

(موسیقی مازندران - دوره ابتدایی و متوسطه)

طرح جلد کانون تبلیغاتی ری‌را (مجتبی رضانی)

عکاسی عطاءاله دل‌آرا

نت‌نویسی و صفحه‌آرایی الهه ابوالحسنی

نوبت چاپ سوم - ۱۳۹۸

تیراژ ۲۰۰ نسخه

شابم: ۹۷۹-۰-۸۰۲۶۲۵-۱۹-۸ ISMN: 979-0-802625-19-8

حق چاپ و نشر برای انتشارات سرود محفوظ است.

قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

فایل صوتی کتاب را از این کانال دریافت کنید

@soroodpublications

فهرست

۶۴	۳۰. دختر خاله ته وه بمیرم	۵	۱. پیش گفتار
۶۶	۳۱. طیبه جان	۷	۲. دوتار مازندران در گذر زمان
۶۸	۳۲. لحن کجوری	۱۸	۳. شیوه ی دست گرفتن ساز
۷۰	۳۳. جان لاره لاره	۱۹	۴. شیوه ی نشستن
۷۲	۳۴. ام لیلا (منظومه ی تفنگ قد کوتاه)	۱۹	۵. وضعیت دست راست و چپ در حالت کلی
۷۴	۳۵. نماشون سرا	۲۰	۶. شیوه ی قرار گرفتن دست راست روی ساز
۷۶	۳۶. بلارم شه دلخواره	۲۱	۷. شیوه ی قرار گرفتن دست چپ روی ساز
۷۸	۳۷. لمپاسو	۲۲	۸. شیوه ی انداختن سیم دوتار
۸۰	۳۸. آهو آهولار	۲۲	۹. شیوه ی بستن پرده های دوتار
۸۲	۳۹. ماه ننه	۲۳	۱۰. کوک دوتار
۸۴	۴۰. فاطمه مسکین	۲۴	۱۱. دوتار از تمام رخ و نیم رخ
۸۶	۴۱. غریبه مه یار	۲۵	۱۲. توضیحات تئوری مورد نیاز
۸۸	۴۲. مریم طلا	۲۹	۱۳. نشانه ها
۹۰	۴۳. جمیله	۳۰	۱۴. ریتم خوانی و سرمشق های مضراب با تقسیم های ساده
۹۲	۴۴. کرماشو	۳۳	۱۵. ریتم خوانی و سرمشق های مضراب با تقسیم های ترکیبی
۹۴	۴۵. لیلا خانم	۳۴	۱۶. ریتم خوانی و سرمشق های مضراب با تقسیم های لنگ (مختلط)
۹۶	۴۶. لاره لاره	۳۵	۱۷. تمرین های ساده روی فاصله های مختلف
۹۸	۴۷. حجت غلامی (حجت یاغی)	۳۷	۱۸. تمرین مضراب پیوسته
۱۰۲	۴۸. طالب	۳۹	۱۹. بلبل سردار
۱۰۶	۴۹. صنم آوازی	۴۰	۲۰. بلبل سردار به شکل دیگر
۱۰۸	۵۰. آق ننه	۴۲	۲۱. عباس مسکین
۱۱۰	۵۱. چار بیداری حال	۴۶	۲۲. نرگس قله پانی
۱۱۲	۵۲. غریبی یار	۴۸	۲۳. ابر بیته هوار
		۵۰	۲۴. حسین خان
		۵۲	۲۵. ای خدامه یار
		۵۴	۲۶. مشتی
		۵۸	۲۷. قطعه ای در هرایی_مربوط به شرق مازندران
		۶۰	۲۸. چله ای از هرایی
		۶۲	۲۹. قسمت دوم صنم جان

پیش گفتار

دوتار از دیرباز در موسیقی مازندران نقش برجسته ای داشته و نوازندگان این ساز نیز خود خواننده بودند از این رو در مجالس و محافل موسیقی از شهرت خاص برخوردار بودند.

از جمله نوازندگان دوتار استاد نظام شکارچیان را می توان نام برد که به رحمت ایزدی پیوست. از ایشان اجراهای زیادی موجود است که با صدای خودشان ضبط گردید که صلابت و اصالت اجرای آن از ویژگیهای ممتاز اوست.

همچنین دوتار نوازان بزرگی چون محمدرضا اسحاقی و ارزمون شکارچیان فعالیت می کنند که هنرجویان زیادی در مکتب آنها آموزش می بینند.

از سالها پیش وقتی از تجربیات استاد محمدرضا اسحاقی بهره مند می شدم تصمیم گرفتم جهت آموزش دوتار شیوه ای علمی بکار ببرم تا مدرسین و نوازندگان این ساز بتوانند با بکارگیری آن، انتقال مفاهیم و اصول فراگیری آن را برای هنرجویان سهل و آسان سازند. لذا تصمیم گرفتم برای بالا بردن سطح اطلاعاتم از تجربیات اساتید گذشته استفاده نمایم تا اینکه هم اکنون به لطف و یاری حق و تشویق و ترغیب استاد محمدرضا اسحاقی و هنرمند ارجمند استاد احمد محسن پور این مجموعه در دسترس علاقمندان می باشد.

از آنجا که نوازندگان دوتار آموخته های خود را به طور شفاهی از نسلی به نسلی دیگر انتقال دادند، فرآیند آن نوازندگانی هستند که امروزه خود شان دوتار می سازند و هم می نوازند، در خصوص آموزش این ساز نظرات و سلیق مختلفی دارند. در این مجموعه ضمن اینکه از تجربیات آنها استفاده شده است سعی کردم با توجه به معیارهای علمی و عملی آن را ثبت نمایم. مجموعه ی حاضر این گونه است که مشتاق یادگیری دوتار، پله به پله با تمرین های ساده تر آماده شده پیوسته تمرین ها پیچیده تر می شود تا اینکه به تمام آن چه که برای نوازندگی دوتار لازم است دست می یابد.

در این کتاب علاوه بر کوشش جهت بکارگیری روش ساده و روان جهت فراگیری و کاربرد علمی بعضی از نغمه های مازندرانی نیز مکتوب شده اند. علایم استفاده شده نیز همسان با دیگر کتابهای آموزشی می باشد و سعی شده در هنگام استفاده از کتاب، برای آن دسته از علاقمندان که نوازنده ی سازهای هم خانواده دوتار هستند مشکلی از جهت علامت گذاری پیش نیاید. امید که مجموعه ی حاضر مورد قبول طبع بلند صاحب نظران و علاقمندان قرار گیرد و گامی باشد در جهت اعتلای هرچه بیشتر فرهنگ و هنر این مرز و بوم.

در پایان لازم می دانم از زحمات دلسوزانه ی دوست بزرگوارم محمدرضا گرگین زاده تشکر نمایم که اگر سعی و تلاش ایشان نبود این مجموعه به سرانجام نمی رسید و همچنین از مساعدت و همراهی هنرمند ارجمند احمد محسن پور که هم در بازخوانی ترانه ها سعی و اهتمام ورزیدند و هم مشوق من در نوشتن این مجموعه بودند و از دوست و هنرمند عزیز نیما فریدونی برای حوصله ای که در نت نویسی و گاه بازنویسی مطالب به خرج داد و این کار را مسوولانه به انجام رسانید و از همسرم به خاطر بازخوانی اشعار محلی و برگردان آن ها به فارسی بسیار سپاسگزارم.

دوتار مازندران در گذر زمان

موسیقی مناطق همجوار مازندران، مانند خراسان و گیلان به خاطر احساسات مشترک ملی و قومی و شباهت های مضمونی و از طرفی موسیقی ترکمنی با وجود تفاوت های آشکار خود با موسیقی مازندرانی تاثیر بسیاری بر موسیقی مازندران گذاشته است. از آنجا که دوتار از ناحیه شرقی مازندران برخاسته است، به لحاظ ارتباط با نواحی مرکزی و غربی مازندران با موسیقی کتولی، ترکمنی و تا حدودی خراسانی تاثیر پذیرفته است. حاصل این آمیختگی، پیدایش منظومه ای زیبا و مهم با عنوان هرایی است که توسط خنیاگران با ساز دوتار اجرا می شود و با فاصله گیری درست از موسیقی شمال خراسان و موسیقی ترکمنی به بیان ویژه ای در موسیقی شرق مازندران دست یافته است، در تقابل این فرهنگ ها قوم گذار نقش عمده ای در تکوین و تکامل ساز دوتار و موسیقی این منطقه داشته اند. موسیقی شرق مازندران که ساز دوتار نقش اصلی در ارائه ی آن دارد بر محور چند مقام شکل گرفته که رایج ترین آنها منظومه هرایی می باشد، این منظومه به دلیل تاثیر پذیری از موسیقی مناطق همجوار ذکر شده با دوشیوه ی اصلی، یعنی هرایی کتولی و هرایی قنبرآبادی اجرا می شود که دارای شاخه های متعدد و تعداد قابل توجهی ریز مقام و ترانه است. شیوه هرایی قنبرآبادی بیشتر مربوط به نوازندگان گذار و شیوه هرایی کتولی متأثر از نوازندگان غیر گذار است.

به نقل از منابع تاریخی گذارها تیره ای از خنیاگران هندی الاصل هستند که مهاجرت آنها در ناحیه شرقی مازندران در طول دوره های مختلف تاریخی شکل گرفته است و از اثرات قابل توجه آنها انتقال برخی از سازها مانند دوتار و کمانچه به مازندران بوده است.

دوتار، یکی از مهم ترین سازهای رایج در مازندران است که هم در همراهی آواز و هم به تنهایی استفاده می شود و از دیرباز در موسیقی منطقه نقش برجسته ای داشته است. و در فرایند آن نوازندگانی پدید آمدند که هم ساز می نوازند و هم می خوانند و همین نوازندگان در ساخت ساز دوتار هم نقش تاثیرگذاری دارند. برخلاف دوتارهای ترکمنی و خراسانی دوتارهای مازندران از وحدت شکلی و حجمی واحدی برخوردار نیستند، یکی از دلایل ناهماهنگی در شکل این ساز به دلیل عدم تابعیت خنیاگران دوره گرد به اسلوب های ثابت و معین است و از هر چیزی تاثیر می پذیرند و با ذائقه و اصول زیبایی شناسی خود ترکیب می کنند. از آنجا که شکل دوتار مازندران آمیخته ای از دوتار مناطق همجوار ترکمنی و خراسانی است، اما توانسته از خصایص عمومی موسیقی مازندران تبعیت کرده و رنگ و حالت بیانی مستقلی پیدا نماید و از این روی با حالات اجرایی دوتار ترکمنی و خراسانی تفاوتی آشکار دارد.

کاسه

کاسه ی طینی به شکل نیمه گلابی از جنس چوب درخت شاه توت ساخته می شود و معمولا یکپارچه است . قسمت تحتانی تنه درخت توت که به ریشه نزدیک تر است برای ساخت دوتار مناسب تر است و درصدا دهی ساز تاثیر بیشتری دارد .

صفحه

صفحه ی دوتار صاف از جنس چوب توت و ترجیحا چوب درخت توت قندی که آوندهای آن به هم نزدیکتر هستند ساخته می شود . آوندهایی که بافت ریزتری دارند در سمت پایین صفحه (وتر زیر) و آوندهای بافت درشت تر در بالای صفحه (وتر بم) قرار می گیرند .

دسته

دسته ی دوتار مازندران از جنس چوب درخت زرد آلو است که به دلیل کمبود این درخت در مازندران از چوب درخت گردو ، آزادو یا حتی توت نیز ساخته می شود .

گوشی ها

گوشی های دوتار مازندران معمولا از چوب درخت گردو (آغوز) یا چوب توت ساخته می شوند .

شیطانک

جنس شیطانک در گذشته از نوعی گیاه حصیر مانند که به آن کوک می گویند ساخته می شده که امروزه از چوب توت ساخته می شود .

سیم گیر

سیم گیر نقش نگه دارندگی وترها را عهده دار است و در صدادهی ساز تاثیر قابل توجهی ندارد ، به همین جهت در دوتارهای قدیمی از از دوعدد میخ در انتهای ساز می کوبیدند و وترها را به آن وصل می کردند ولی امروزه سیم گیر از جنس چوب ، استخوان و یا شاخ است که سازندگان از شکل واحدی در ساخت آن تبعیت نمی کنند .

خرک

مناسب ترین چوب برای ساخت خرک چوب شمشاد است اما سازندگان از چوب آزاد و توت نیز استفاده می کنند.

وترها

وترهای دوتار مازندران مثل اکثر سازهای گذشته در ایران به علت عدم امکان تهیه سیم های فولادی از جنس وترهای ابریشمی خام تابیده شده استفاده می شده که از صدای کمتری برخوردار بوده است ، ولی امروزه بطور کلی از سیم های فولادی نمره ۰/۱۸ ، ۰/۲۰ ، ۰/۲۲ استفاده می شود.

دستان ها

جنس دستان های دوتار مازندران مثل گذشته از زه (روده ی تابیده شده ی گوسفند) و گیاه ابریشم است اما امروزه از سیم های مفتولی هم استفاده می شود.

ساختمان و ابعاد دوتار مازندران

طول کلی دوتارهای قدیمی ۸۷ سانتی متر - فاصله ی خرک تا شیطانک ۶۲/۸ سانتی متر - فاصله خرک تا تاسیم گیر ۸/۵ سانتی متر - حداکثر طول صفحه ۳۷ سانتی متر - حداکثر عرض صفحه ۱۵/۳ سانتی متر - عرض دسته از حداقل ۱/۵ تا حداکثر ۲/۵ سانتی متر - عمق کاسه حداکثر ۱۴/۵ سانتی متر - طول خرک ۲/۸ سانتی متر ، می باشد . ضمنا این دوتار قدمتی حدود صد ساله دارد که نزد محمدرضا اسحاقی است و اندازه های تعیین شده از روی این ساز ذکر شده است. به طور کلی این ابعاد در سازهای نظام شکارچیان و صفی الدین محمدی و دیگر نوازندگان گذشته به درستی پیداست.

شیهه ی قرار گرفتن دست چپ روی دسته ی ساز :

دست چپ به اندازه ی کمی از بدن فاصله می گیرد. به طوری که سنگینی دست روی کشف در حالت طبیعی قرار می گیرد و در غیر این صورت باعث خستگی سریع دست می شود.
دسته ساز بین انگشتان میانی و شست قرار می گیرد به علت کاربرد زیاد ، این دو انگشت همیشه روبروی هم قرار می گیرند. حالت قرار گرفتن کف دست چپ به سمت راست بدن است و پشت دست به سمت چپ بدن و پنجه ها حالت نیمه باز خود را حفظ کرده دسته ی ساز بین انگشت میانی و شست قرار می گیرد و بند دوم شست روی دسته خوابانده می شود. در حالت طبیعی شست بالای انگشت سبابه یا انگشت میانی قرار می گیرد.

انگشت شست و میانی با اشاره در اکثر مواقع به شکل هم صدا اجرا می کنند (به طور هم زمان اجرا می کنند) و نرمی و راحتی حرکت دست در گرفتن فواصل ساز الزامی است و به تمرین زیاد نیازمند است.

لمپاسو

♩ = 100 جمله ی پایه

78

ساز

آواز

79

* این آهنگ با تغییراتی اندک به دو صورت ذکر شده اجرا می شود.

